

KPN PENSIOENFONDS

Duurzaamheids verslag

2022

Inhoud

1	ONTWIKKELINGEN 2022	3
2	BELEGGINGSOVERTUIGINGEN EN SPEERPUNTEN	7
3	MVB IN DE PERIODE 2000 TOT HEDEN	9
4	IMPLEMENTATIE MVB BELEID	12
	Pijler 1: Generiek beleid: uitsluitingen en ESG-Integratie	13
	Pijler 2: Stemmen en dialoog	22
	Pijler 3: Thematische speerpunten	27
5	MVB IN WETGEVING, CODES EN CONVENANT	30
	EU Shareholders Rights Directive (SRD II)	31
	De Institutions for Occupational Retirement Provision (IORP) II	31
	Dutch Stewardship Code	32
	IMVB-convenant	32
6	BIJLAGE	33
	Begrippenlijst	34
	Roadmap	36

Ontwikkelingen 2022

Het pensioenfonds publiceert naast het reguliere bestuursverslag een separaat duurzaamheidsverslag over het jaar 2022. Maatschappelijk verantwoord beleggen is al vele jaren een belangrijke pijler van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Vanaf 2000 voert het pensioenfonds haar eigen beleid, heeft zij dit geleidelijk aangescherpt en sinds 2017 verwoord in haar beleidsdocument Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). Het bestuur sluit hierbij aan op signalen die niet alleen zichtbaar zijn in een brede maatschappelijke context, maar ook voortkomen uit een dialoog met de werkgever KPN en deelnemers van het pensioenfonds.

Sturende kracht van geld

Het pensioenfonds gelooft in de sturende kracht van geld. Het is onze ambitie om met het pensioenvermogen een positieve bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving, op het gebied van MVB ambiëren wij een vooraanstaande positie tussen de Nederlandse pensioenfondsen. Daarnaast heeft het pensioenfonds de overtuiging dat MVB het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen verbetert.

In het afgelopen jaar heeft het pensioenfonds voor het eerst een streefpercentage voor impact beleggingen opgenomen in haar beleid. Impact beleggen is beleggen met de intentie om een positieve en meetbare sociale/milieu impact te bereiken, naast een marktconform financieel rendement. Eind 2026 wenst het pensioenfonds 5% van de beleggingen als impact beleggingen te classificeren. Of het ook echt impact beleggingen zijn toetst het pensioenfonds met een in eigen beheer ontwikkeld impact raamwerk. Eind 2022 maakten de impact beleggingen 2,5% van de totale beleggingen uit. Binnen de beleggingsportefeuille classificeren alleen green bonds op dit moment als impact belegging.

In 2022 is het pensioenfonds samen met Sustainalytics als externe engagementprovider, betrokken geweest bij 3 thematische engagementtrajecten. In een engagementtraject gebruikt het pensioenfonds haar invloed om bedrijven in een dialoog te wijzen op en te helpen bij het verduurzamen van de onderneming. Dit zijn veranderingen die tijd kosten en veranderingen pas over meerdere jaren zichtbaar worden. Deze trajecten zijn gericht op:

- bedrijven die gebruik maken van grote waterbassins in Zuid-Afrika en Brazilië ter verbetering van het watermanagement, met als doel het voorkomen van water schaarste in de regio. Dit traject is gestart in 2020.
- bedrijven die betrokken zijn in de waardeketen van bossen ter verbetering van het bosbeheer, het aanpakken van ontbossing en het stimuleren van duurzame praktijken om de gevolgen van klimaatverandering te verminderen. Dit traject is in 2021 gestart.
- de ecologische en sociale implicaties van snel groeiende technologische bedrijven als aanjager van de duurzame transitie. De focus ligt daarbij

op elektrische voertuigen, windturbines en zonnepanelen. Ook dit traject is in 2021 gestart.

CO₂-voetafdruk

Het pensioenfonds wenst voorop te lopen ten opzichte van haar peers. In 2021 is daarom een verdere stap gezet door de ambitie aan te scherpen. De CO₂-reductie target is aangescherpt naar 55% reductie in 2030 ten opzichte van 2017. De doelstelling gaat daarmee verder dan ambitieuze targets, zoals de Green Deal in Europa (-44% in 2030 t.o.v. 1990) en de Nederlandse ambitie in het klimaatakkoord (-53% in 2030 t.o.v. 1990). Daarnaast is er een tussendoelstelling van -45% in 2025 gedefinieerd en een net zero doelstelling voor 2050 vastgesteld.

In de periode eind 2017 tot en met eind 2022 is de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille met 56% gedaald. Voor het verder realiseren van de doelstelling heeft het pensioenfonds een roadmap opgesteld. Daarin is per beleggingscategorie weergegeven wat de huidige doelstelling is met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen en welke vervolgstappen het pensioenfonds voor ogen heeft voor verdere verduurzaming. Ook heeft het pensioenfonds

stappen gezet door via haar fiduciair manager specifieke CO₂-doelstellingen af te spreken in de contracten met externe vermogensbeheerders. Voor alle actieve aandelenfondsen zijn concrete CO₂-doelstellingen vastgesteld met een CO₂-reductie van 40% tot 50% ten opzichte van de benchmark.

Uitsluitingen

Naar aanleiding van de Russische invasie in Oekraïne zijn de posities in Rusland en Wit-Rusland opnieuw geëvalueerd. Staatsobligaties in beiden landen waren al onderdeel van de uitsluitingenlijst. In 2022 is besloten dit uit te breiden naar Russische en Wit-Russische bedrijven. De omvang van de positie was voor het pensioenfonds klein en is na de periode van sluiting van de Russische aandelenmarkt verkocht.

Daarnaast heeft het pensioenfonds in 2022 onderzoek gedaan naar aanscherpingen in het uitsluitingenbeleid passend bij de ambitie van het pensioenfonds. Het uitsluiten van bedrijven die actief zijn in de olie- en gaswinning in offshore poolgebied is toegevoegd. Daarnaast verscherpt het pensioenfonds regels met betrekking tot het niet compliant zijn met UN Global Compact principles. Wanneer bedrijven niet als compliant kunnen worden bestempeld, worden ze in principe binnen een jaar (dit was drie jaar) uitgesloten.

Voor green bonds hanteert het pensioenfonds een aparte uitsluitingenlijst. Dit om te bewerkstelligen dat bedrijven die om duurzaamheidsredenen worden uitgesloten wel financiering kunnen krijgen om specifieke verduurzamingsinitiatieven te realiseren.

SFDR wetgeving

Het pensioenfonds valt onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese wetgeving wordt in stappen geïmplementeerd. Het pensioenfonds

voldoet aan de vereisten vanuit de SFDR-wetgeving. Belangrijkste stappen die in 2022 gezet zijn:

- Het pensioenfonds houdt nu zoveel mogelijk rekening met de belangrijkste negatieve effecten in de zin van artikel 4 van de SFDR. Daarbij wordt gekeken of het zinvol is en of er voldoende gegevens beschikbaar zijn. Externe vermogensbeheerders zijn ook contractueel verplicht om dit te doen.
- Dat de pensioenregeling wordt geclassificeerd als een financieel product dat duurzaamheidskenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd (artikel 8)

VBDO

Het pensioenfonds neemt jaarlijks deel aan het VBDO-benchmarkonderzoek naar verantwoord beleggen door pensioenfondsen. In 2022 staat het pensioenfonds op plaats 10 van de ranglijst van 50 pensioenfondsen. In 2021 was dit plaats 8. Daarmee handhaaft het pensioenfonds zich in de voorhoede, wat aansluit bij de ambitie om voorop te blijven lopen in duurzaamheid.

[Klik hier om het het volledige VBDO-benchmarkonderzoek te lezen.](#)

Roadmap

Om de ontwikkeling van het MVB-beleid beheersbaar te houden werkt het pensioenfonds met een roadmap "maatschappelijk verantwoord beleggen". Deze bevat per beleggingscategorie de MVB-doelstelling, de bestaande aanvullende MVB-aspecten en een overzicht van toekomstige vervolgstappen. De geactualiseerde roadmap MVB per eind 2022 is als bijlage bij dit duurzaamheidsverslag gevoegd.

Vooruitkijken

In het duurzaamheidsverslag wordt het MVB-beleid en de wijze waarop dit is ingevuld in de beleggingsportefeuille toegelicht. Het pensioenfonds is zich ervan bewust dat dit een proces is dat continu in beweging is en heeft ook voor het jaar 2023 plannen om dit te concretiseren. Een belangrijk speerpunt voor 2023 is het verder invulling geven aan de impact doelstelling. Daarnaast zal er in 2023 breder onderzoek worden gedaan naar het draagvlak onder de deelnemers en hun wensen met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen.

¹ Artikel 4 (2019/2088; Transparantie van ongunstige effecten op de duurzaamheid). Op grond van de SFDR dient een pensioenfonds aan te geven of het de belangrijkste ongunstige effecten van zijn beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren in aanmerking neemt.

Beleggingsovertuigingen en speerpunten

2

Beleggingsovertuigingen en impact

Het pensioenfonds hanteert bij haar beleggingskeuzes een aantal uitgangspunten die van belang zijn voor een zo goed mogelijk rendement tegen aanvaardbare risico's. Het beleggingsbeleid is mede gebaseerd op de beleggingsovertuigingen. Zij zijn een belangrijk onderdeel van het beleggingsproces, omdat zij een kader vormen voor reeds genomen en toekomstige beleggingsbeslissingen.

Eén van deze beleggingsovertuigingen is gericht op duurzaam beleggen:

'Maatschappelijk Verantwoord Beleggen loont en draagt positief bij aan het risico-rendementsprofiel. Geld wordt ingezet als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling.'

Als grote institutionele belegger neemt het pensioenfonds zijn verantwoordelijkheid om op een maatschappelijk verantwoorde manier te beleggen. Wij hebben de overtuiging dat daarmee het risico-rendementsprofiel van de beleggingen verbetert en wij onze bijdrage kunnen leveren om de wereld waarin wij leven leefbaar te houden. Met de sturende kracht van geld wil het pensioenfonds positieve en meetbare sociale en milieu impact realiseren met onze beleggingen. Binnen de totale beleggingsportefeuille streeft het pensioenfonds naar een allocatie van minimaal 5% in impact beleggingen per eind 2026.

Thematische speerpunten

Het pensioenfonds wil focus houden in de beleggingsportefeuille en dat geldt ook voor het maatschappelijk verantwoord beleggen. Daarom heeft het pensioenfonds binnen het MVB-beleid op duurzaamheid een drietal speerpunten vastgesteld. Deze speerpunten vormen samen met de beleggingsovertuiging op MVB de basis voor de implementatie van het MVB-beleid. Dit is uitgewerkt in hoofdstuk 4.

Klimaat-thema (energietransitie):

Het pensioenfonds onderkent dat de energietransitie naar een klimaat neutrale economie verstrekkende gevolgen gaat hebben voor de maatschappij. Bij uitblijvende maatregelen is klimaatverandering onomkeerbaar en heeft dit een ongewenste negatieve invloed op de (financiële) ontwikkeling van verschillende sectoren.

Technologische bedrijven:

Het pensioenfonds heeft bij de totstandkoming van de speerpunten deels aansluiting gezocht bij KPN. KPN zet technologie actief in voor het verduurzamen van de eigen onderneming. Het pensioenfonds onderkent dat vernieuwende technologische oplossingen een bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van de samenleving en wenst hier met dit thema invulling aan te geven.

Watermanagement:

Het pensioenfonds onderkent dat watermanagement gericht op betere watervoorzieningen in structureel droge gebieden noodzakelijk is. Dit betreft activiteiten die gericht zijn op schoon drinkwater, minder waterverbruik en minder lozingen. Deze activiteiten bevorderen een betere lokale leefomgeving en afname van voedselschaarste.

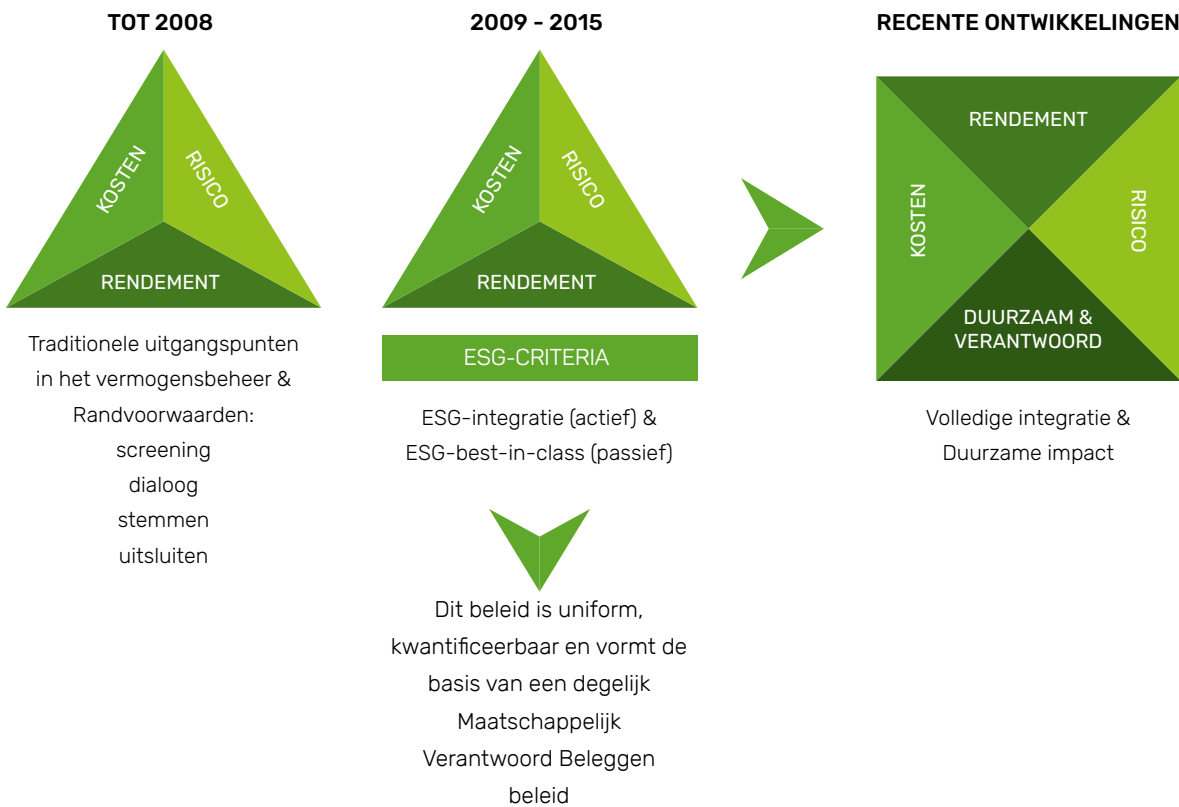
Deze thema's zullen in de loop van het jaar 2023 worden geëvalueerd en waar nodig aangepast.

MVB in de laatste 20 jaar

A large, stylized green number '3' is centered within a white circle. The circle is partially cut off by the right and bottom edges of the page. The background is a solid green color.

Al bijna twintig jaar is MVB een component binnen het vermogensbeheer van het pensioenfonds. Hieronder is schematisch weergegeven op welke wijze dit zich heeft ontwikkeld. In het hoofdstuk implementatie zijn de diverse componenten verder uitgewerkt.

Component MVB binnen het vermogensbeheer

Mijlpalen

Enkele mijlpalen in de afgelopen jaren waren:

2022

Het pensioenfonds ontwikkelt haar eigen raamwerk voor impact beleggen en stelt een streefpercentage vast, waarbij in 2026 minimaal 5% van de totale beleggingen classificeren als impact beleggingen. Het pensioenfonds voldoet aan de vereisten vanuit de SFDR-wetgeving. In de VBDO-ranking handhaaft het pensioenfonds zich in de top-10.

2021

Het engagementtraject op de cement- en staalindustrie is afgerond. Er zijn twee nieuw thematische engagementtrajecten gestart op duurzaam bosbeheer en duurzame ontwikkeling in de technologische industrie. In de VBDO-ranking is het pensioenfonds opgeklimmen tot de 8e plek. Er is een ESG-due diligence traject gestart binnen de portefeuille. Met het ESG-due diligence proces streeft het pensioenfonds in drie stappen naar het reduceren van negatieve impact van de beleggingen. Ook de CO₂-doelstelling is aangescherpt naar 55% reductie in 2030. Daarnaast is er een tussendoelstelling van -45% in 2025 gedefinieerd en een net zero doelstelling voor 2050

vastgesteld. Als onderdeel van het integraal risicomanagement heeft het pensioenfonds de beheersing rondom ESG-risico's uitgebreid, aangescherpt en beter traceerbaar gemaakt. Het pensioenfonds heeft de criteria waarop landen uit opkomende markten worden uitgesloten uitgebreid.

2020

Het pensioenfonds is gestart met een tweetal engagementtrajecten op klimaatverandering en watermanagement. In de VBDO-ranking is het pensioenfonds opgeklimmen tot de 10^e plek. Onder het thema Biodiversiteit zijn niet-duurzame bosbouw en palmolie toegevoegd aan het uitsluitingenbeleid.

2019

2,5% van de portefeuille wordt gealloceerd naar green bonds en voor aandelen Europa wordt belegd via een best-in-classstrategie. Sustainability wordt aangesteld voor diepgaande engagement, met extra aandacht voor de gekozen thema's. Het pensioenfonds stelt een doelstelling vast voor de reductie van de carbon-footprint van de aandelenportefeuille.

2018

Het pensioenfonds stelt haar eigen MVB-beleid vast en sluit beleggingen in tabak

uit. De aanpassingen in de onderdelen managerselectie en ESG-scores zijn uitgewerkt op pagina 6 en 7.

2017

Vanaf dit jaar worden de beleggingsportefeuilles op reguliere basis doorgemeten op de uitstoot van broeikasgassen, CO₂-uitstoot en op ESG-factoren.

2013

De vastgoedportefeuille wordt jaarlijks getoetst aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark, waarbij de beleggingen worden beoordeeld op duurzaamheidscriteria zoals energie-efficiëntie en waterverbruik.

2008

De beleggingsportefeuille wordt gescreend op naleving van de Global Compact Principles van de Verenigde Naties.

2006

Mogelijkheid voor deelnemers om met hun DC-beleggingen in een best in class duurzaam aandelenfonds te beleggen.

2002

Het pensioenfonds loopt voorop in de uitsluiting van bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens.

Implementatie MVB-beleid

A large, bold, green number '4' is centered on the page. The background features a large, white, curved shape that resembles a stylized '4' or a large bracket, set against a dark green background.

Het MVB-beleid kan worden geïllustreerd met de onderstaande figuur.

Pijler 1

Generiek beleid: ESG-integratie

Zoals het pensioenfonds in haar beleggingsovertuigingen heeft vastgelegd, heeft het de overtuiging dat ESG-integratie bijdraagt aan het verbeteren van het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen. ESG-integratie speelt een belangrijke rol bij het selecteren van externe vermogensbeheerders voor de beleggingsportefeuilles van het pensioenfonds, bij de invulling van de beleggingscategorieën en het beheersen van het ESG-risico.

Managersselectie

Nieuw aan te nemen managers binnen de fondsen waarin wordt belegd dienen de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) te onderschrijven. Deze principes houden onder meer in dat de managers ESG-factoren incorporeren in de beleggingsanalyse en het besluitvormingsproces. Daarnaast wordt verwacht dat zij zich opstellen als actief eigenaar en ESG-factoren betrekken bij dialogen die zij voeren met ondernemingen. Voor de totale portefeuille van het pensioenfonds geldt dat alle externe managers zijn aangesloten bij de UNPRI. Bij het selectieproces krijgen de managers daarnaast een aparte rating voor de mate waarin zij ESG-factoren meenemen bij de selectie van aandelen en/of andere instrumenten. Ook wordt hierbij meegenomen in hoeverre duurzaamheid deel uitmaakt van de bedrijfscultuur van de manager en hoe de organisatie is ingericht om in het beleggingsproces met ESG-factoren rekening te houden. Managers die op deze meetlat onvoldoende scores komen niet in aanmerking voor aanstelling.

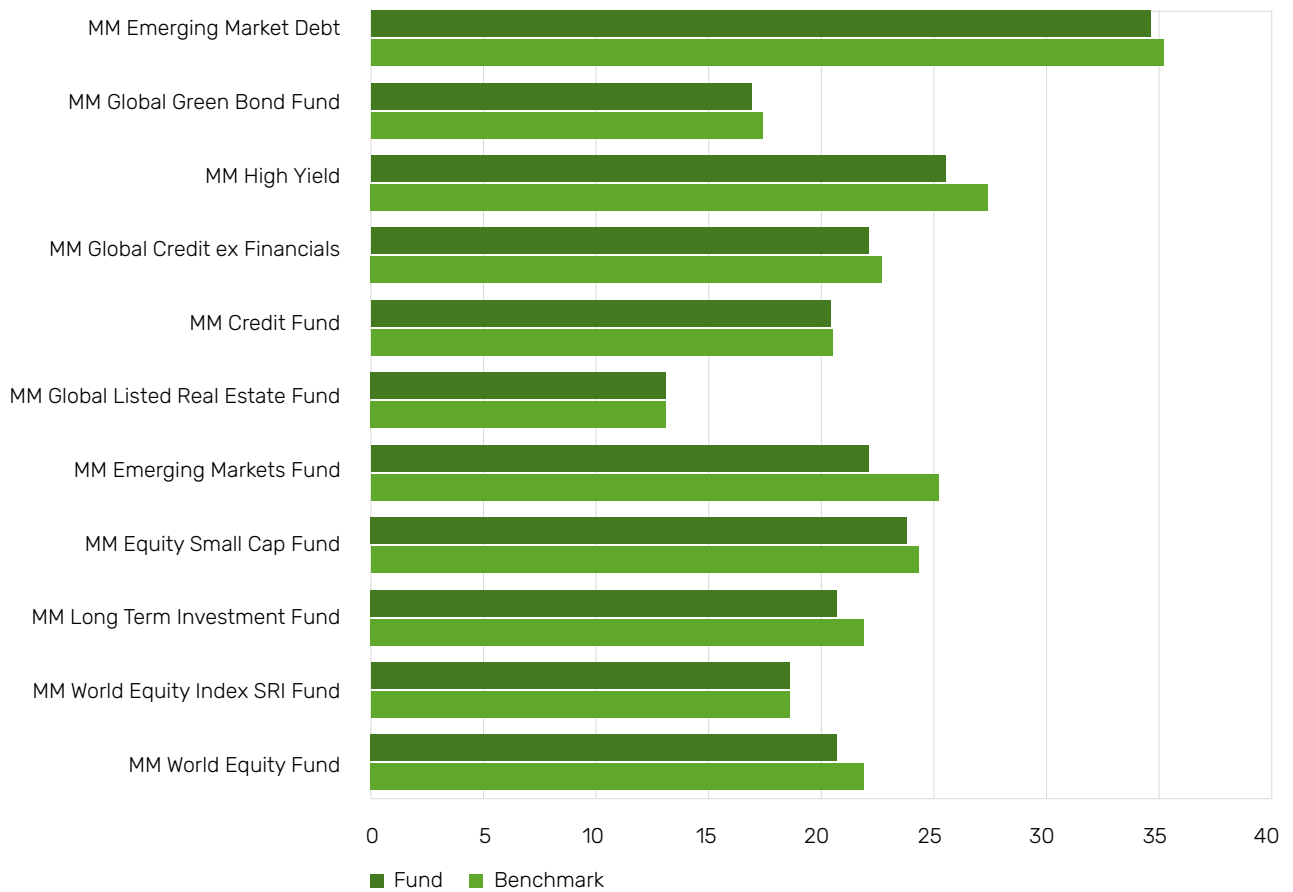
Voor de totale portefeuille geldt dat 100% van de managers op dit criterium bovengemiddeld moeten scoren. Dit komt neer op een A- of B-rating. Ultimo 2022 was dit 100%.

ESG-risico

De beleggingsportefeuille wordt minimaal elke zes maanden doorgemeten op de ESG Risk Rating en op de CO2-doelstelling. Het pensioenfonds heeft als doelstelling om het totale ESG-profiel positief te laten afwijken van de benchmark, waarbij de score van de benchmark een harde ondergrens is. Het benaderen van deze grens wordt door het pensioenfonds als een trigger beschouwd om te bezien of bijsturing noodzakelijk is. Met de aangestelde managers vindt ieder kwartaal een evaluatie plaats, waarbij de ESG-factoren van de - bij de betreffende manager ondergebrachte - portefeuille aan bod komen.

De ESG-Risk Rating geeft inzicht in ESG-risico's; zowel op het niveau van individuele ondernemingen als op portefeuille-niveau. De maatstaf kijkt naar hoe groot de

ESG-Risk Rating

industrie-specifieke ESG-risico's voor een bedrijf zijn en koppelt dit aan een beoordeling van de mate waarin dit risico door het bedrijf wordt beheerst. Als een bedrijf hoog scoort op de ESG Risk Rating wil dat zeggen dat het niet beheerste deel van het risico ook hoog is. De ESG Risk Rating worden vastgesteld door Sustainalytics.

Bij het doormeten van de aandelenportefeuilles wordt extra aandacht besteed aan variabelen met een duidelijke link naar de thema's klimaat en watermanagement. Het gaat hierbij niet alleen om de

ESG-Risk Rating van de bedrijven en de CO2-voetafdruk van de portefeuille.

Ook wordt periodiek gemeten in welke mate de fabricageprocessen en de eindproducten van de bedrijven in portefeuille leiden tot de uitstoot van broeikasgassen en het gebruik van water. De uitkomsten worden gebruikt bij de discussies met de externe managers over hun beleggingsbeleid. Het doel is om hiermee een beter ESG-profiel te realiseren dan de benchmark.

Invulling beleggingscategorieën

Impact beleggen

In 2022 heeft het pensioenfonds gedefinieerd wat zij verstaat onder impact beleggen. Dit is beleggen met de intentie om positieve en meetbare sociale/milieu impact te bereiken naast een marktconform financieel rendement. Om in de praktijk te kunnen toetsen of beleggingen ook echt impact beleggingen zijn heeft het pensioenfonds een eigen raamwerk ontwikkeld waarmee wordt getoetst of een belegging aan de vereisten voldoet.

Het raamwerk bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Prestatiedoelstellingen:

Bij een impact belegging moet expliciet zijn aangeven dat er wordt belegd met een expliciete intentie om een milieu of sociaal probleem op te lossen en dat dit via KPI's /maatstaven in kaart wordt gebracht.

2. Intentionaliteit:

De intentie om impact te behalen moet helder omschreven zijn in de investment case.

3. Additionaliteit:

- i. Voor private categorieën achten we –ongeacht of een andere investeerder het had kunnen verstrekken– dat de investering additioneel moet bijdragen aan een duurzame ontwikkeling.
- ii. Voor publieke categorieën kan het om ‘beursgenoteerde’ of ‘indirecte’ impact gaan, waarbij deze voorwaarde wat ruimer wordt geïnterpreteerd, omdat direct additionaliteit niet altijd aantoonbaar is.

4. ‘Do no harm’:

Dit zal inzichtelijk moeten worden gemaakt voor de belegging. Door het toekomstige verplichte gebruik van Principal Adverse Impact Indicators als onderdeel van SFDR-wetgeving wordt dit ook inzichtelijk gemaakt voor publieke beleggingen.

5. Monitoring en rapportage over KPI's:

Een belangrijk uitgangspunt van impact beleggen is het vermogen om intentie te vertalen naar impactresultaten. Er kan pas sprake zijn van een impact doelstelling als de impact meetbaar is.

Voor de invulling van impact beleggingen heeft het pensioenfonds een streefpercentage van 5% van de totale beleggingsportefeuille vastgesteld. Dit percentage dient uiterlijk eind 2026 gerealiseerd te zijn. Op dit moment classificeren alleen de green bonds zich als impact beleggingen. Daarmee is de huidige allocatie naar impact beleggingen gelijk aan 2,5% van de totale portefeuille.

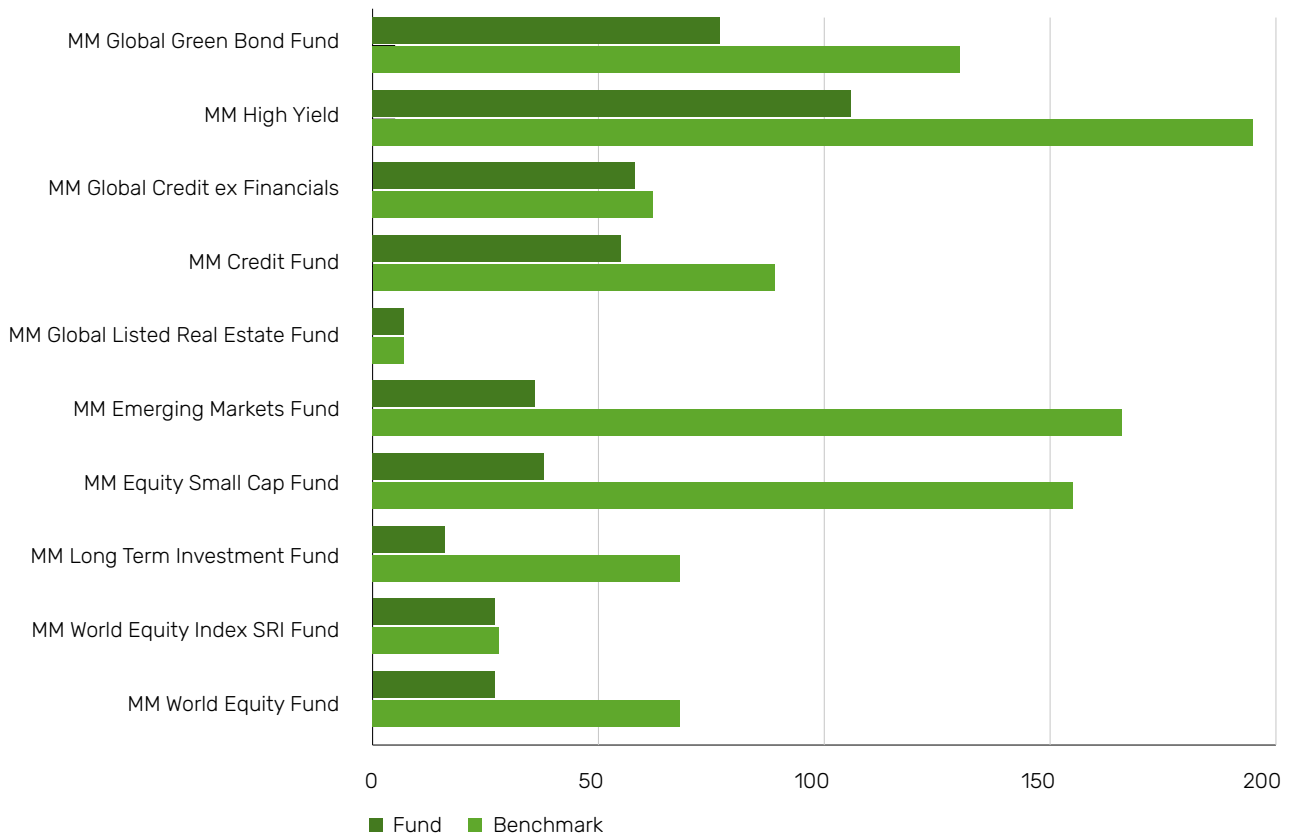
CO₂-doelstelling

Om een inzicht te hebben in de ecologische voetafdruk van de portefeuille wordt voor de aandelenportefeuilles de uitstoot van de ondernemingen gemeten in termen van CO₂-equivalenten. Hiervoor wordt gebruikt gemaakt van de Sustainalytics-database. De maatstaf die wordt gehanteerd is het aantal kilogram CO₂ dat wordt uitgestoten per geïnvesteerde euro. Hierbij gaat het om:

- De directe uitstoot van de productiefaciliteiten van de ondernemingen (scope 1).
- De uitstoot die is gerelateerd aan de door de onderneming ingekochte elektriciteit (scope 2).
- Indirecte uitstoot door bedrijfsactiviteiten die zijn uitbesteed aan een andere organisatie. Het betreft dus uitstoot bronnen die niet in eigen bezit zijn en waar geen direct invloed op is (scope 3).

CO₂-scores (kg CO₂ per geïnvesteerde euro)

g CO₂/ % euro Mcap

Per onderneming wordt de totale CO₂-uitstoot bepaald en gerelateerd aan de totale marktkapitalisatie van de onderneming. Dit resulteert in een CO₂-uitstoot per euro geïnvesteerd vermogen. Vervolgens wordt voor de beleggingsportefeuille de kapitaalgewogen CO₂-uitstoot uitgerekend en vergeleken met de CO₂-uitstoot van een benchmark waarbij geen rekening wordt gehouden met duurzaamheidskenmerken. In het komende jaar wordt onderzocht in hoeverre verdere doelstellingen kunnen worden vastgesteld inzake ESG-integratie en/of aan de CO₂-uitstoot van de portefeuilles.

Doelstelling

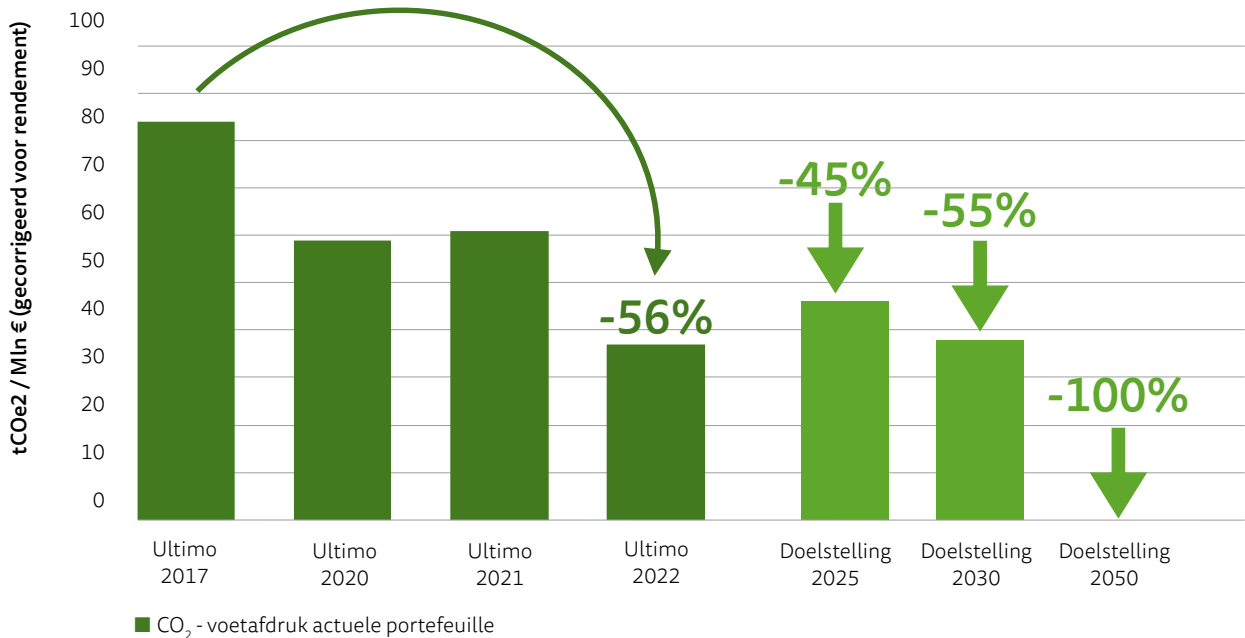
De doelstelling van het pensioenfonds is om de CO₂-voetafdruk voor 2030 te reduceren met 55%, ten opzichte van 2017. Deze doelstelling is ambitieuzer dan

het commitment dat Nederland heeft vastgelegd in het Klimaatakkoord. Daarnaast is er een tussendoelstelling van -45% in 2025 gedefinieerd en een net zero doelstelling voor 2050 vastgesteld.

Realisatie

In de periode eind 2017 tot en met eind 2022 is de CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille met 56% gedaald. In 2022 was de reductie 27%. De CO₂-voetafdruk is verder gedaald door de verkoop van een aantal CO₂-intensieve bedrijven in de portefeuille. Daarnaast heeft het pensioenfonds een gedeeltelijke verschuiving van de brede aandelenstrategie naar een meer geconcentreerde portefeuille gericht op langere termijn waardecreatie doorgevoerd.

CO₂-reductie aandelenportefeuille

Green bonds

Green bonds zijn obligaties die zijn uitgegeven met als specifieke doel om klimaatprojecten te financieren. Met deze beleggingen wil het pensioenfonds bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties. De opbrengsten van dergelijke obligaties zijn enkel bestemd voor projecten met een meetbaar positief milieueffect. De bijdrage aan de duurzame doelstelling wordt gemeten aan de hand van de vermeden CO₂-uitstoot (CO₂ avoided emissions) als gevolg van de financiering van het pensioenfonds aan groene projecten. Over 2022 is er door de belegging van het pensioenfonds in groene obligaties circa 75.000 ton CO₂ uitstoot vermeden.

Daarnaast zijn green bonds ook gekoppeld aan het speerpunt watermanagement, waarbij projecten mede worden beoordeeld op het efficiënt omgaan met water.

Hypotheke

Voor de beleggingscategorie hypotheke vindt het pensioenfonds het belangrijk dat de aangestelde managers een beleid voeren dat is gericht op het voorkomen en oplossen van betalingsachterstanden. Hiermee kan in veel gevallen een executieverkoop van de woning worden voorkomen. Dit gebeurt door snel na het ontstaan van een betalingsachterstand contact op te nemen, waarna samen met de hypotheekgever naar een oplossing wordt gezocht. Daarnaast faciliteren aangestelde managers extra hypotheekbedragen

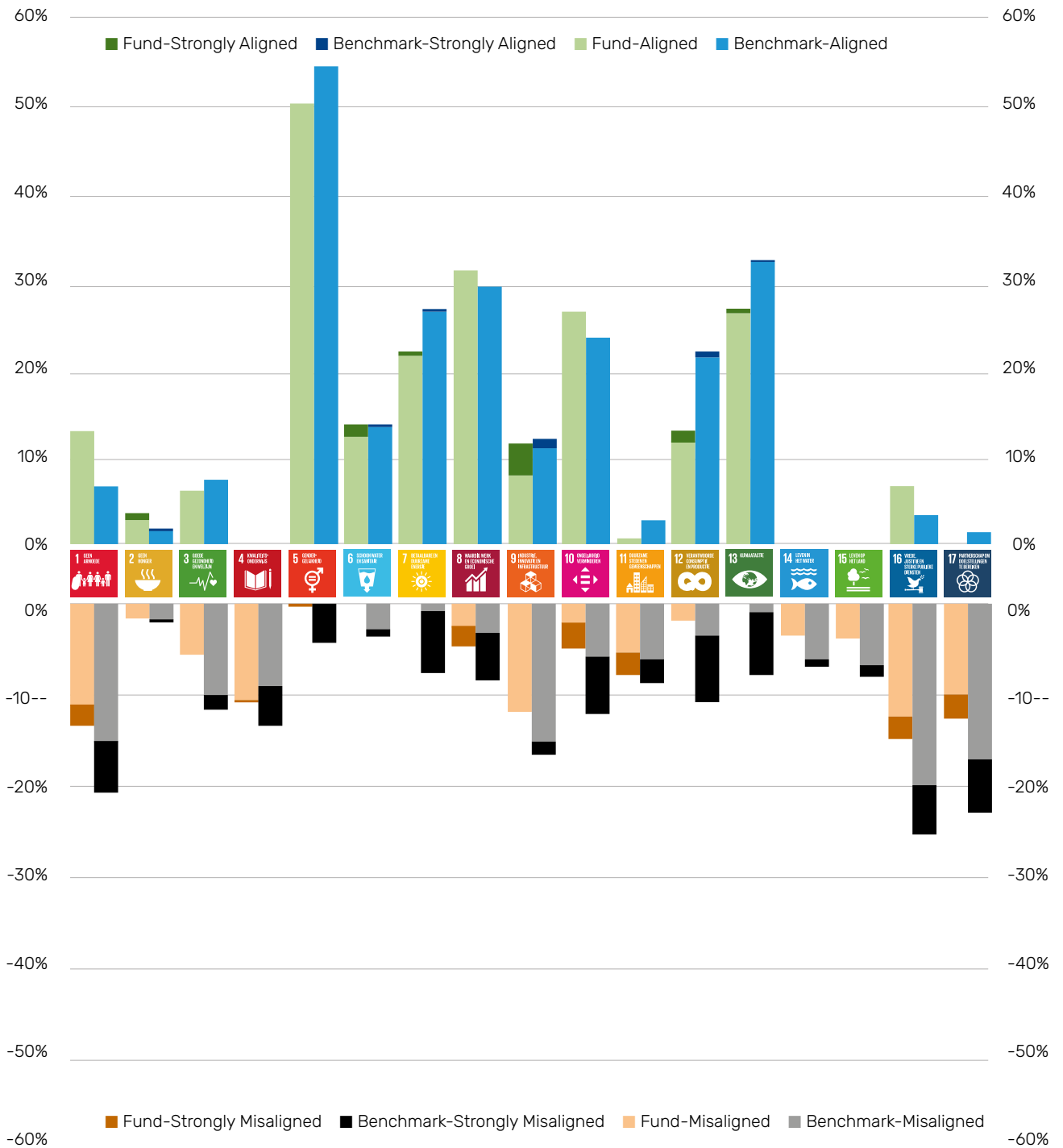
Via een belegging in green bonds wil het pensioenfonds bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties door wereldwijd te beleggen in groene obligaties.

voor verduurzaming van de aangekochte woning. Het pensioenfonds stimuleert de managers om deze faciliteit actief bij hun cliënten onder de aandacht te brengen door het verstrekken van duurzaamheidsadviezen. Ook ambieert het pensioenfonds een systematische rapportage over de ontwikkeling van de duurzaamheid van de onderliggende onroerend goed portefeuille. Daarnaast wordt er periodiek gesproken over de mogelijkheid om de hypotheekportefeuille verder te 'vergroenen', dan wel over de mogelijkheden voor de bestaande hypotheekverstrekkers om hun klanten te stimuleren tot het nemen van maatregelen die klimaatverandering tegengaan. In 2020 is bij Aegon Hypotheken een duurzaamheidstool ontwikkeld waarmee klanten inzicht krijgen in mogelijke besparingen door verduurzaming van de huidige woning. Bij a.s.r. hypotheke werd het in 2022 mogelijk om (zonder extra advieskosten) additionele financiering voor verduurzaming van de woning aan te vragen. Bij Aegon Hypotheken dringen we aan op een soortgelijke oplossing.

Aandelen

De VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (SDG's) bieden een kader voor de wereld om met betrekking tot belangrijke kwesties die moeten worden aangepakt als de wereldbevolking en de planeet een duurzame en rechtvaardige staat willen bereiken. In de figuur is aangegeven hoe het beleggingsfonds een duidelijke positieve of negatieve relatie heeft met de SDG's. Hiermee kan inzicht worden verkregen in de relatieve mate van positieve bijdrage die investeringen kunnen leveren aan de SDG's.

Op de volgende pagina is een overzicht opgenomen met de SDG koppelingen binnen het MM Long Term Investment fund op basis van MSCI data per eind 2022.

Bij deze portefeuille ligt de nadruk op eigenaarschap van de ondernemingen in portefeuille. De managers selecteren deze ondernemingen zorgvuldig met een beleggingshorizon van 5 tot 10 jaar. Zij kiezen ondernemingen waarbij de belangen van de onderneming en de vermogensverschaffer parallel lopen, door scherp te letten op maatstaven van goed bestuur. Ook wordt nadrukkelijk gelet op milieu- en sociale factoren omdat deze door de managers worden beschouwd als belangrijke stimulansen voor het lange termijn succes van de onderneming. Ten slotte maakt de lange periode waarin de aandelen worden gehouden een dialoog met de managementteams goed mogelijk. De gekozen managers maken actief gebruik van deze mogelijkheid.

Het uitgangspunt is dat door deze aanpak met een gelijk risicoprofiel een beter langjarig rendement wordt behaald. Deze aanpak leidt er in de praktijk toe dat deze portefeuille gunstig afsteekt ten opzichte van de relevante benchmark wat betreft de ESG en carbon footprint score.

Vastgoed

In de vastgoedportefeuille heeft het pensioenfonds de overtuiging dat vastgoedfondsen met een hoger dan gemiddelde ESG-focus een beter risico/rendementsprofiel hebben. Duurzame panden hebben lagere kosten wat betreft energie- en waterverbruik en dragen bij aan een goed leefklimaat voor de gebruikers en een leefbare wereld in het algemeen. Daardoor zijn deze vastgoedfondsen beter gepositioneerd in een concurrerende markt, wat onder andere verhuurbaarheid en liquiditeit van vastgoed ten goede komt. Voor het bepalen van de ESG-score van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen gebruikt het pensioenfonds de score uit de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). In de totstandkoming van deze score ligt een

bovengemiddelde focus op de gerealiseerde reductie van energieverbruik, CO₂-uitstoot en waterverbruik.

Voor alle nieuwe beleggingen in vastgoedfondsen door het pensioenfonds is deelname aan GRESB vereist. Het trackrecord van de fondsmanager op gebied van ESG vormt een integraal onderdeel van de selectieprocedure van nieuwe vastgoedfondsen. Na selectie vindt minimaal eens per jaar engagement met de fondsmanager plaats ten aanzien van de ontwikkeling van de GRESB-score. Het pensioenfonds wenst in de toekomst uitsluitend in vastgoedfondsen te beleggen die een GRESB-score halen die hoger is dan het gemiddelde van een groep van vergelijkbare fondsen (peer group) van het desbetreffende vastgoedfonds, of in vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken.

In 2022 behaalden de vastgoedbeleggingen van het pensioenfonds een gemiddelde GRESB-score van 88 (100 is de maximale score), terwijl de gemiddelde score van de peer group 80 was. De vastgoedportefeuille van het pensioenfonds behoort daardoor tot de top 20% van alle niet-beursgenoteerde fondsen wereldwijd. De CO₂-uitstoot en het energieverbruik van de vastgoedbeleggingen van het pensioenfonds die hebben deelgenomen aan de 2022 GRESB-survey daalde met 13%. Het waterverbruik daalde ook, met circa 7%. Deze reductie is groter dan in andere jaren en wordt ook deels verklaard door de verstoring van COVID-19, waardoor veel kantoren, winkelcentra en andere openbare gebouwen gesloten waren of beperkt toegankelijk. Het pensioenfonds verwacht dat fondsmanagers lange termijn reductiedoelstellingen opstellen en de dialoog aangaan op het moment dat het vastgoedfonds achterblijft bij het realiseren van de doelstellingen.

Daarnaast is de vastgoedportefeuille ook gekoppeld aan het speerpunt watermanagement, waarbij projecten mede worden beoordeeld op het efficiënt omgaan met water.

Pijler 2

Stemmen, screening en dialoog

Stemmen

Het pensioenfonds maakt gebruik van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Tot 2019 vond dat voornamelijk plaats binnen Europa, maar vanaf 2019 wereldwijd. Hierbij wordt gebruikgemaakt van een gespecialiseerd stemadviesbureau, ISS. Gezien het gewicht dat het pensioenfonds hecht aan duurzaamheid hanteert het pensioenfonds hierbij het 'ISS Sustainability Policy'. Dit stembeleid is erop gericht om ondernemingen aan te moedigen een actieve strategie te ontwikkelen ten aanzien van duurzaamheid en hierover transparant te rapporteren.

Voor een overzicht van alle stemmingen en de ondernemingen waarop is gestemd en op welke wijze is gestemd, zie stemrapportage.

[Klik hier voor de stemrapportage.](#)

Screening en Dialoog

Het pensioenfonds streeft ernaar dat alle ondernemingen waarin belegd wordt zich gedragen volgens de OESO-richtlijnen voor verantwoord ondernemen en de Global Compact Principles (GCP), zoals samengesteld door de Verenigde Naties (VN). Dit zijn principes op het gebied van mensenrechten, milieu, arbeidsomstandigheden en anticorruptie. De Global Compact Principles zijn te vinden op de website:

[The ten principles of the UN Global Compact.](#)

Voor de screening maakt het pensioenfonds gebruik van zowel Aegon Asset Management als Sustainalytics. Deze partijen screenen de beleggingsportefeuille. Met de ondernemingen binnen de beleggingsportefeuille die onvoldoende scores, vindt vervolgens een dialoog met de engagementmanagers van Aegon Asset Management plaats. Op basis van het geformuleerde Maatschappelijke Verantwoord Beleggen ('MVB') beleid wordt afhankelijk van de aard van de geconstateerde tekortkoming een maximale duur voor de engagementactiviteiten aangehouden. Voor bedrijven die niet voldoen is de engagementduur in principe een jaar. Voor bedrijven die dreigen niet te gaan voldoen, is deze periode drie jaar. Na deze periode wordt het betreffende bedrijf in principe uitgesloten tenzij wij van mening zijn dat door het bedrijf aantoonbare verbeterstappen zijn gezet die de geconstateerde tekortkoming teniet doen. Hier wordt onder Pijler 3 verder op ingegaan.

Sustainalytics geeft als externe engagementprovider namens het pensioenfonds ook invulling aan het instrument "Screening en Dialoog" uit het MVB-beleid. Sustainalytics richt zich daarbij nadrukkelijk op de thematische speerpunten. Daarnaast verzorgen zij ook een bredere, uitgebreidere en diepere engagement bij bedrijven die op onderdelen niet voldoen aan internationale standaarden op bijvoorbeeld mensenrechten, ethiek en omgeving. Daarbij worden objectieve doelen gesteld en wordt vooruitgang nauwlettend gemonitord.

Daarnaast wordt van de vermogensbeheerders in de beleggingsportefeuille gevraagd dat zij een dialoog voeren met ondernemingen in de portefeuille. Deze dialoog dient zich toe te spitsen op onderwerpen op het gebied van ESG die specifiek voor die bedrijven relevant zijn. De waargenomen inspanningen ten aanzien van deze dialogen alsmede de rapportage hieromtrent wordt meegewogen bij de beoordeling van de externe managers. Hierna gaan we in op een aantal voorbeelden van deze dialogen van de externe managers en de hierbij behaalde resultaten.

VOORBEELDEN VAN DIALOGEN

Klimaat

Veel van de externe managers hebben met bedrijven gesprekken gevoerd over het thema klimaat(verandering). Een belangrijk speerpunt van veel managers is de carbon footprint van een bedrijf, met name eventuele plannen om de carbon footprint terug te dringen. Veel van de managers hebben actief ingezet op het formuleren van net zero plannen bij de bedrijven in de beleggingsportefeuille.

Binnen het MM Long Term Investment fund is één van de managers gestart met het voeren van een grootschalige dialoog op het thema klimaat en net zero emissie plannen van bedrijven in de portefeuille. De manager heeft initieel informatie verzameld van bedrijven in de portefeuille over de openbaarmaking van (emissie) cijfers, doelstellingen ten aanzien van verlaging van emissies en de bijdrage aan oplossingen die emissies verlagen. In 2022 heeft de manager met alle ondernemingen contact gezocht die geen emissies bekendmaken of die geen doelstellingen hebben vastgesteld. De manager heeft deze bedrijven aangespoord om dit alsnog te doen. De manager gaat ook in gesprek met ondernemingen waarvan de emissies over tijd zijn gestegen, om inzicht te krijgen in hun plannen om de uitstoot in de toekomst te verminderen. De manager heeft in 2022 totaal met 107 bedrijven gesproken op dit thema (waarvan 25 onderdeel waren van de portefeuille van het Long Term Investment fund).

Technologie en impact op klimaat

Een andere manager heeft met een Chinees technologiebedrijf gesproken over de aanpak van het bedrijf op het gebied van data en privacy. De manager heeft het bedrijf een reactie gevraagd op de beoordeling van een externe dataleverancier dat het bedrijf non-compliant is met het tweede principe van de UN Global Compact principles (medeplichtigheid aan mensenrechtenschendingen). De manager geeft aan dat het bedrijf verschillende beleidsrichtlijnen en procedures heeft om toegang tot gebruikersgegevens te beschermen en lokale wetten na te leven. De manager is van mening dat er mogelijkheden zijn om de informatievoorziening aan het publiek, over hoe het bedrijf omgaat met data privacy, te verbeteren. De manager stuurt in gesprekken met het bedrijf aan op verbetering hiervan.

Watermanagement

Een externe manager is in dialoog met een Chinees bedrijf dat wereldwijd actief is in de biotechnologie. De manager heeft de klimaatstrategie met het management besproken. Het bedrijf heeft een duidelijke roadmap ontwikkeld waarbij er onder andere ambitieuze CO₂-enwaterreductie doelstellingen zijn geformuleerd. De manager zal de realisatie van deze doelstellingen nauwlettend volgen en aansturing op heldere rapportages.

THEMATISCHE DIALOGEN

Op de thematische speerpunten klimaat (energietransitie), technologische bedrijven en watermanagement voert Sustainalytics namens verschillende pensioenfondsen engagementtrajecten. In deze engagementtrajecten gaat Sustainalytics in gesprek met een selecte groep bedrijven, om deze bedrijven te bewegen verbeteringen door te voeren met betrekking tot het thema. Dit doet Sustainalytics vanuit eigen expertise, maar door de groep bij elkaar te brengen faciliteren ze ook onderlinge kennisoverdracht. Daarbij kunnen achterblijvers bijvoorbeeld versneld leren van bedrijven die al verder zijn.

Thema klimaat

Na het afronden van het engagementtraject 'Climate Transition', waarin staal- en cementproducenten werden aangespoord om hun CO₂-voetafdruk te verkleinen, is Sustainalytics namens het pensioenfonds en enkele andere institutionele beleggers een nieuw traject gestart. Het thema 'Climate Change – Sustainable Forests and Finance' richt zich op bedrijven betrokken in de waardeketen van bossen. Door de groeiende vraag naar voedsel en andere grondstoffen worden regelmatig bossen gekapt om plaats te maken voor nieuwe plantages en velden voor vee, soja, palmolie, hout etc. Het thema gaat de dialoog aan met bedrijven betrokken bij de inkoop, handel, verwerking en productie van deze grondstoffen, en richt zich ook op de financiers van deze bedrijven. Het thema is medio 2021 gestart en loopt drie jaar. In de afgelopen 2 jaar zijn 22 bedrijven actief betrokken bij dit engagementtraject. Bedrijven waar helemaal geen reactie of medewerking van kwam, zijn vervangen door andere partijen. In 2022 zijn er 269 mailcontacten geweest met deze bedrijven, is er 163 keer

actief gereageerd door bedrijven. Daarnaast hebben er 28 vergaderingen plaatsgevonden waarin direct contact is geweest met de bedrijven. Dialogen zijn gevoerd over de huidige duurzaamheidsstrategieën en mogelijke verbeteringen. Bij vrijwel alle bedrijven is er voortgang geboekt op o.a. onderwerpen als transparantie, CO₂ uitstoot vermindering in de portefeuille met leningen en omgang met natuurlijke hulpbronnen.

Thema technologische bedrijven

Het pensioenfonds neemt ook deel aan het engagementtraject 'Responsible Cleantech'. Cleantechproducten zoals elektrische auto's, windmolens, zonnepanelen en waterstoftechnologie dragen bij aan de energietransitie ter voorkoming van klimaatverandering. We gaan de dialoog aan met producenten om ons ervan te verzekeren dat niet alleen de inzet maar ook de vervaardiging van de producten duurzaam is. Dit thema sluit goed aan op onze speerpunten klimaat en technologie. Het traject is gestart in 2020 en loopt drie jaar. Het pensioenfonds is in 2021 toegetreden en zal twee jaar participeren. In 2022 is er 299 mailcontacten geweest met de bedrijven, is er 183 keer actief gereageerd door bedrijven.

Daarnaast hebben er 33 vergaderingen plaatsgevonden waarin direct contact is geweest met de 20 bedrijven. Er zijn grote verschillen tussen de bedrijven. Waar we het ene bedrijf nog moeten vragen om het stellen van doelen, spreken we met een ander bedrijf al heel concreet over implementatie. Op de 4 onderwerpen waar over gesproken wordt zijn dit de belangrijkste ontwikkelingen:

- **Elektrische voertuigen**

Verbeteringen op het gebied van batterij-ontwikkeling en het verantwoord inkopen en recyclen van materialen.

- **Windturbines**

Meer aandacht voor circulariteit. Dit staat momenteel sterk onder druk vanwege de kostenefficiëntie en het beperkte aanbod van materialen in de keten.

- **Zonnepanelen**

Hier liggen de uitdagingen met name bij de internationale betrekkingen met China, de belangrijkste producent van zonnepanelen. De toeleveringsketen ontwikkelt zich echter wel in snel tempo.

- **Waterstofapparatuur**

Groene waterstof is sterk in opkomst maar er is veel energie bij nodig. Om het groen te laten zijn dient dit groene stroom en duurzame waterbeheer te zijn, maar er is veel strijd om groene stroom en water levering.

Thema watermanagement

Het pensioenfonds is betrokken bij het engagementstraject 'Localized Water Management' van Sustainalytics. De dialogen richten zich op bedrijven verbonden aan specifieke stroomgebieden in Zuid-Afrika (de rivier de Vaal nabij Johannesburg) en Brazilië (de rivier de Tiete nabij Sao Paulo). De dialoog richt zich op het beheer van waterkwaliteit en -kwantiteit, en ook op bestuur en risicomangement. We dragen bij aan bewustwording van de noodzaak van goed waterbeheer, stimuleren lokale samenwerking tussen de uiteenlopende partijen die afhankelijk zijn van water, en dringen er bij bedrijven op aan om zorgvuldiger om te gaan met de locatie gebonden risico's zoals waterschaarste of watervervuiling. De dialogen zijn in maart 2020 gestart en lopen drie jaar. Het eerste jaar bestond hoofdzakelijk uit relaties opbouwen en uitleggen wat wij met de dialoog beogen. In 2021 heeft dit geleid tot een engagementstraject met 18 bedrijven. Omdat het

voor bedrijven gemakkelijker is om zich in te spannen voor beter waterbeheer binnen de eigen faciliteiten, hebben we in 2021 extra aandacht gevraagd voor meer integraal en openbaar waterbeheer op het niveau van een stroomgebied als geheel. Er zijn bedrijven die waterbeheer verduurzamen, maar ook bedrijven waar weinig tot geen inspanning wordt geleverd om het te verbeteren. Regulatie vanuit de overheid is het middel dat het meest impact heeft. Het engagementstraject wordt ook benut om de 'best practices' ter inspiratie te delen met meer bedrijven. In 2022 is er verdere vooruitgang geboekt door de inzet van dialogen. Daarbij is gezocht naar mogelijkheden voor bedrijven die actief zijn in eenzelfde stroomgebied om gezamenlijk verantwoordelijkheid en onderlinge stimulans te bewerkstelligen. Dit heeft positief uitgewerkt op de verschillende doelstellingen die vooraf zijn gesteld, waaronder beschikbaarheid van water, waterkwaliteit en publiek water management.

Pijler 3

Uitsluitingen

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sluit landen en bedrijven uit van de beleggingsportefeuille. Hiermee voorkomt het pensioenfonds dat het belegt in bedrijven die niet passen bij het MVB-beleid of in strijd zijn met internationale verdragen. In deze landen en bedrijven wordt dus op voorhand niet belegd.

Er zijn ook bedrijven waar het pensioenfonds wel in belegt, maar waarbij vanuit de eerder beschreven screening en dialoog is overgaan tot uitsluiting van

de beleggingsportefeuille. Dit zijn bedrijven die, na het voeren van een dialoog, geen of onvoldoende vooruitgang hebben laten zien. Hieronder is een voorbeeld opgenomen van een reeds uitgesloten onderneming op basis van de UN Global Compact principes. De onderneming is in een eerder stadium niet compliant bevonden met deze UN-richtlijn. Met dit bedrijf is een dialoog gevoerd en ze zijn uiteindelijk in verband met onvoldoende voortgang uitgesloten van de beleggingsportefeuille.

VOORBEELD UITSLUITING

PG&E

PG&E werd geïdentificeerd voor het niet naleven van UNGC Principe 1; Bedrijven moeten de bescherming van internationaal uitgeroepen mensenrechten ondersteunen en respecteren. Het bedrijf heeft deze status sinds 2019. Door onvoldoende bosbeheer kwamen de hoogspanningslijnen van PG&E in contact met bomen, waardoor verschillende bosbranden ontstonden waarvoor PG&E aansprakelijk was. De bosbranden tussen 2017 en 2021 leidden tot talrijke doden en gewonden en tot grootschalig verlies van huizen en infrastructuur. Als gevolg daarvan moest PG&E aanzienlijke compensaties en schadevergoedingen betalen aan slachtoffers van bosbranden, evenals boetes in verband met veiligheidsincidenten. Dit leidde ertoe dat PG&E faillissement aanvraag en tussen 2019 en 2020 onder faillissementsbescherming opereerde. Hoewel bosbranden vaak voorkomen in Californië, was het aantal doden, gewonden, schade aan eigendommen

en financiële gevolgen uitzonderlijk. Omdat PG&E's gebrekkige bosbeheer als oorzaak van sommige branden is aangewezen, staat het bedrijf onder verscherpt toezicht van de California Public Utilities Commission. Hoewel de programma's en acties van PG&E om het risico van bosbranden aan te pakken een ijverige aanpak lijken te weerspiegelen, worden ze traag uitgevoerd, lijken ze gedreven om alleen aan de wettelijke vereisten te voldoen en worden ze uitgevoerd tegen de achtergrond van systemische klimaatverandering die langere periodes van droogte en een verhoogd risico op bosbranden veroorzaakt. De werkzaamheden zijn in 2019 begonnen en bevinden zich momenteel in mijlpaal 3. Een upgrade naar mijlpaal 4 wordt niet verwacht gezien het tempo van de veranderingen en de systemische aard van de klimaatverandering, waardoor PG&E wordt blootgesteld aan voortdurende risico's op bosbranden

Landen

Het pensioenfonds sluit landen uit op basis van universeel erkende veroordelingen op het gebied van schending van mensenrechten. Daarnaast worden er voor staatsobligaties uit opkomende landen aanvullende criteria gehanteerd. Dit leidt binnen deze beleggingscategorie tot uitsluitingen op de volgende gronden:

- Betrokkenheid van het land bij de productie van controversiële wapens;
- Landen waarvoor een wapenembargo geldt;
- Landen waarbij de Nederlandse regering een 'presumption of denial' kent

Uitgesloten beleggingen zijn staatsobligaties van deze landen.

Bedrijven

Het pensioenfonds sluit de volgende bedrijven uit voor zijn beleggingen:

Controversiële wapens

- Bedrijven die betrokken zijn bij productie, ontwikkeling, handel en onderhoud van controversiële wapens.
- Bedrijven die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen met een hoog risico waarvoor de Nederlandse regering een 'presumption of denial' toepast bij de beslissing over een exportvergunning.
- Bedrijven die betrokken zijn bij controversiële wapenhandel met landen: waar een wapenembargo van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, de Verenigde Staten, de Europese Unie of een ander relevant multilateraal wapenembargo van kracht is, die deel uitmaken van een oorlogsgebied, en/of die een onevenredig groot deel van hun begroting alloceren aan militaire goederen.

Voor de bepaling van de lijst met uit te sluiten bedrijven

maakt het pensioenfonds gebruik van de 'Controversial Weapons Radar' die door Sustainalytics wordt opgesteld.

Als controversiële wapens zijn gedefinieerd

- anti-persoonsmijnen (Ottawa Treaty¹);
- nucleaire wapens;
- biologische wapens (Biological and Toxic Weapons Convention²);
- chemische wapens (Chemical Weapons Convention³);
- clusterwapens (Convention on Cluster Munitions⁴);
- verarmd uraniummunitie;
- witte fosfor.

¹ Zie <http://www.icbl.org/en-gb/home.aspx>

² Zie <http://www.opbw.org/convention/conv.html>

³ Zie <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>

⁴ Zie <http://www.clusterconvention.org>

Kolen

- Kolenmijnbouw bedrijven die 5% of meer van hun omzet behalen uit de winning van thermische kolen. Dit type kolen wordt verbrand met als doel elektriciteit en/of hitte op te wekken en heeft een sterk vervuilende impact op het milieu. De mijnen van deze bedrijven lopen een groot risico om in de toekomst onrendabel te worden (de zogenaamde 'stranded assets').
- Bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren én actief de exploratie-, mijnbouw- of raffinageactiviteiten uitbreiden.
- Bedrijven die 5% of meer van hun omzet behalen uit kolengestookte elektriciteitsopwekking.

- Bedrijven die een capaciteit hebben voor kolen gestookte elektriciteitsopwekking van meer dan 10 gigawatt en actief de productiecapaciteit van kolencentrales uitbreiden.

Tabak

Bedrijven die 5% of meer van de omzet uit de productie van tabak en tabaksgerelateerde producten halen.

Olie

- Bedrijven die 5% of meer van hun olieproductie halen uit teerzanden en pijpleidingbedrijven die een significante betrokkenheid hebben bij het transport van teerzandolie.
- Bedrijven die 5% of meer van hun omzet halen uit de olie- en gaswinning in het offshore Noordpoolgebied.

Mensenrechten

- Bedrijven uit Rusland en Wit Rusland

Biodiversiteit

- Bedrijven die 5% of meer van hun inkomsten uit palmolieproductie en/of distributie halen.
- Bedrijven die bossen beheren voor de productie met een FSC-certificeringsdekking van 75% of lager. Biodiversiteit is zeer belangrijk voor onze samenleving. Permanent verlies van biodiversiteit vormt net als klimaatverandering een van de grootste systeemrisico's voor al het leven op de planeet. Dit heeft dus grote consequenties voor de samenleving, de economie en financiële instellingen. Het beperken van de achteruitgang van de biodiversiteit is een grote wereldwijde uitdaging.

Non-compliant

- Bedrijven die niet voldoen aan de uitgangspunten van de UN Global Compact Principles worden in principe uitgesloten wanneer deze na een jaar van dialoog niet als compliant kunnen worden bestempeld.
- Bedrijven die niet handelen in lijn met OESO-richtlijnen en waarbij de gevoerde dialoog niet heeft geleid tot het gewenste resultaat kunnen worden uitgesloten.

In de bijlage van het MVB-beleid is een actuele lijst van uitgesloten landen en bedrijven opgenomen.

MVB in wetgeving, codes en convenant

5

De Nederlandse wetgeving schrijft voor dat onder andere pensioenfondsen niet beleggen in ondernemingen die clusterunitie of onderdelen daarvan produceren, verkopen of distribueren. Daarnaast legt wetgeving ook een aantal verplichtingen op aan het pensioenfonds op het gebied van MVB. Daarbij valt te denken aan:

EU Shareholders Rights Directive (SRD II)

De SRD II beoogt lange termijn aandeelhoudersbetrokkenheid te bevorderen. Ook wil men de transparantie verhogen ten aanzien van de wijze waarop het aandeelhouderbetrokkenheidsbeleid wordt uitgevoerd en geborgd. Deze Europese richtlijn is in Nederlandse wetgeving verwerkt. Het pensioenfonds heeft hier onder andere invulling aan gegeven door voor de uitvoering van engagement op de geformuleerde speerpunten bij de ondernemingen in de portefeuille een engagement-manager aan te stellen. Verder wordt aangesloten bij de stewardshipactiviteiten van de fiduciair vermogensbeheerder, om met meer gewicht verandering teweeg te kunnen brengen. Daarnaast heeft het pensioenfonds met het beleggingsbeleid expliciet aandacht voor lange termijn waardecreatie, o.a. in de thematische engagementtrajecten.

De Institutions for Occupational Retirement Provision (IORP) II

De IORP II richtlijn is een Europese richtlijn met betrekking tot het bestuur, de governance, de communicatie en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen. Deze Europese richtlijn is door de overheid vastgelegd in Nederlandse wetgeving. Vanuit IORP II is voorgeschreven dat het pensioenfonds transparant is over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-factoren. Daarnaast schrijft IORP II voor dat pensioenfondsen eens per drie jaar of bij een significante wijziging in het risicoprofiel een eigenrisicobeoordeling (ERB) uitvoeren. In de ERB moet het pensioenfonds een beoordeling maken van nieuwe of opkomende risico's, met inbegrip van risico's die met klimaatverandering, het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het milieu verband houden, sociale risico's en risico's in verband met de waardevermindering van activa. De relevante risico's neemt het pensioenfonds ook mee in ALM-studies. In 2021 heeft het pensioenfonds een ERB uitgevoerd. Eén van de onderzochte risico-scenario's was: 'Klimaatverandering heeft een negatieve impact op het pensioenfonds.' Voor de analyse is er gekeken naar de mogelijke impact van een 1,5- en 4-graden opwarmingsscenario.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Pensioenfondsen KPN valt onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese wetgeving wordt in verschillende stappen geïmplementeerd. Het pensioenfonds voldoet aan vereisten van de SFDR-wetgeving. In 2022 heeft het pensioenfonds ervoor gekozen niet langer voor de opt-out van artikel 4 SFDR te gaan. Dit houdt in dat het pensioenfonds bevestigt zoveel mogelijk rekening te houden met de belangrijkste negatieve effecten (PAIs) in de zin van Artikel 4 van de

SFDR, waar zinvol en waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Externe vermogensbeheerders van de relevante beleggingsstrategieën worden ook contractueel verplicht dit te doen. Daarnaast is de pensioenregeling geclassificeerd als een financieel product dat duurzaamheidskenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd (Artikel 8). Voor verdere informatie verwijzen we naar het statement op onze website.

Naast deze wettelijke verplichtingen sluit het pensioenfonds ook aan op een aantal richtlijnen.

Dutch Stewardship Code

Per 1 januari 2019 is de door Eumedion opgestelde Dutch Stewardship Code in werking getreden. Door de principes van de Stewardship Code na te leven, maakt het pensioenfonds zichtbaar aan de Nederlandse beursvennootschappen en aan de samenleving als geheel dat zij zich opstelt als maatschappelijk verantwoord en betrokken aandeelhouder. In het MVB-beleid en de uitvoering hiervan zijn alle elementen van deze code opgenomen.

IMVB-convenant

In december 2018 heeft het pensioenfonds het IMVB-convenant voor pensioenfondsen ondertekend. Binnen dit convenant werken 76 pensioenfondsen samen met maatschappelijke organisaties zoals Oxfam Novib, Natuur & Milieu, vakbonden en de ministeries van Financiën, Ontwikkelingssamenwerking en Sociale Zaken om wereldwijd risico's en negatieve impacts door beleggingen in kaart te brengen.

Het pensioenfonds heeft hierbij gekozen voor het zogenaamde 'Brede Spoor'. Dit ziet toe op implementatie van de OESO-richtlijnen en de UNGP's (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) in het

beleggingsbeleid van pensioenfondsen en transparantie over de behaalde resultaten. De OESO-richtlijnen maken duidelijk wat van bedrijven kan worden verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen bij het internationaal zakendoen. Ze bevatten normen over hoe om te gaan met kwesties zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie.

De ondertekening van het IMVB-convenant heeft er toe geleid dat er in het MVB-Beleid van het pensioenfonds verschillende elementen zijn toegevoegd:

- Een commitment aan de OESO-richtlijnen, de UNGP's en aan het belang van lange-termijn waarde creatie als leidend principe;
- Een beschrijving hoe het pensioenfonds bewerkstelligt dat ESG-factoren meegenomen worden in het beleggingsbeleid;
- Hoe dit wordt verankerd in de uitbesteding, monitoring en rapportage van externe dienstverleners, zoals AAM;
- Hoe het pensioenfonds invulling geeft aan ESG-due diligence.

Het IMVB-convenant is in de huidige vorm eind 2022 geëindigd. Op dit moment lopen er verschillende initiatieven om hier een vervolg aan te geven. Daarnaast is het pensioenfonds in IMVB-intervisie groepen doorlopend in gesprek met andere pensioenfondsen over ontwikkelingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Bijlagen

Begrippenlijst

AFKORTING	BETEKENIS
GNCP	Global Compact Principles van de Verenigde Naties
GRESB	Global Real Estate Sustainability Benchmark
IMVB	In Nederland doen we wereldwijd zaken. Internationaal opererende bedrijven kunnen betrokken raken bij bijvoorbeeld misstanden in bedrijven of schade aan kwetsbare ecosystemen. In convenanten voor Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen gaan bedrijven samen met de overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties samen aan de slag om misstanden te voorkomen.
IORP II:	De Institutions for Occupational Retirement Provision Directive II is een Europese richtlijn voor pensioenen
MVB	Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
OESO-richtlijnen	De OESO-richtlijnen bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Hiermee vormen de OESO- richtlijnen het uitgangspunt voor het Nederlandse internationaal MVO-Beleid.
SDG	Duurzame Ontwikkelingsdoelen, bestaan uit 17 doelen en 169 subdoelen die de wereld tot 'een betere plek moeten maken in 2030'
UN Global Compact	De UN Global Compact is een oproep aan bedrijven over de hele wereld om hun strategieën en activiteiten op één lijn te brengen met 10 principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsvoorwaarden, milieu en anticorruptie.
UNGP's	UN Guiding Principles on Business and Human Rights
UNPRI	United Nations Principles for Responsible Investment
VN	Verenigde Naties
VBDO	Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling

Roadmap MVB

Aandelen

Beleggingscategorie	Huidige MVB-doelstelling	Aanvullende MVB aspecten (huidig)	Vervolgstappen
Pensioenfonds niveau overkoepelend	<ul style="list-style-type: none"> Carbon footprint doelstelling: 45%reductie in 2025, 55% reductie in 2030 t.o.v. 2017 en net zero in 2050 Gewogen gemiddelde ESG risk score beleggingsfondsen lager dan 20 Carbon footprint per beleggingsfonds lager dan benchmark 	<ul style="list-style-type: none"> Uitsluitingen: uitsluitingenlijst Engagement o.b.v. non-compliance UN Global Compact Principles en door externe managers in lijn met IMVB convenant Stemmen volgens ISS 'Sustainability Policy' 	<p><i>Carbon footprint doelstelling:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Aan de hand van carbon footprint doelstelling eventueel aanpassingen in beleggingsbeleid <p>Onderzoeken aanscherping beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> In lijn met vastgestelde impact doelstelling bepalen hoe aandelen hierin meegenomen kunnen worden. Portefeuille blijven doormeten op SDG scores en koppeling met verdere onderzoek expliciete MVB doelstelling(en) voor aandelen totaalniveau die zich richten op positieve bijdrage energietransitie (en speerpunten van het pensioenfonds) Inzicht in Task Force on Climate-related Financial Disclosure (TCFD) voor de aandelenportefeuille
Wereld	<ul style="list-style-type: none"> CO₂-reductie doelstelling van -40% t.o.v. benchmark 	<p>Binnen beleggingsfondsen/mandaatinvulling:</p> <ul style="list-style-type: none"> ESG rating (o.b.v. methodiek fondsbeheerder) externe managers actieve beleggingsfondsen (minimaal B (op schaal A t/m D)) Onderschrijving United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) alle externe managers Meten carbon footprint en ESG risk rating ESG rapportages inclusief doormeten op bijdrage aan SDG's 	
Opkomende Markten	<ul style="list-style-type: none"> CO₂-reductie doelstelling van -50% t.o.v. benchmark Expliciet meenemen SDG's in selectie&monitoring externe managers 		
Long Term Investing	<ul style="list-style-type: none"> CO₂-reductie doelstelling van -50% t.o.v. benchmark ESG-criteria spelen een relatief belangrijke rol en er wordt een actieve dialoog met ondernemingen gevoerd over deze thema's. Expliciet meenemen SDG's in selectie&monitoring externe managers 		
Small Caps	<ul style="list-style-type: none"> CO₂-reductie doelstelling van -40% t.o.v. benchmark 		

Roadmap MVB

Vastrentende waarden

Beleggingscategorie	Huidige MVB-doelstelling	Aanvullende MVB aspecten (huidig)	Vervolgstappen
Pensioenfonds niveau overkoepelend	<ul style="list-style-type: none"> Gewogen gemiddelde ESG risk score beleggingsfondsen lager dan 20 	<ul style="list-style-type: none"> Uitsluitingen: uitsluitingenlijst Engagement o.b.v. non-compliance UN Global Compact Principles en door externe managers (in lijn met IMVB convenant) 	<p>In de komende periode voor VRW categorieën volgende onderzoeken:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mogelijkheden concrete MVB doelstelling totaal VRW. Overall VRW doelstelling lastig gezien grote verscheidenheid aan categorieën en kenmerken Metten carbon footprint. Niet direct doelstelling om op te sturen i.v.m. wijze van meten (bv. green bonds), sturings(on)mogelijkheden en data beschikbaarheid & betrouwbaarheid
Bedrijfsobligaties	<ul style="list-style-type: none"> ESG benchmark: Bloomberg MSCI Euro Corporate ESG Sustainability SRI index 	<ul style="list-style-type: none"> ESG rating (o.b.v. methodiek fondsbeheerder) externe managers actieve beleggingsfondsen (minimaal B (op schaal A t/m D)) Onderschrijving United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) alle externe managers ESG rapportages inclusief doormeten op bijdrage aan SDG's 	<ul style="list-style-type: none"> In 2023 verduurzamingsmogelijkheden bedrijfsobligaties ex financials verder onderzoeken
Bedrijfsobligaties ex. Financials	<ul style="list-style-type: none"> Geen expliciete MVB doelstelling 		
Green Bonds	<ul style="list-style-type: none"> Bijdrage aan thema klimaat 		
Asset Backed Securities	<ul style="list-style-type: none"> ESG screening securities en minimum ESG niveau voor beleggingen in fonds 		
Obligaties opkomende markten	<ul style="list-style-type: none"> Separaat uitsluitingenbeleid landen opkomende markten en custom ESG benchmark 		<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek naar uitbreiden uitsluitingscriteria Emerging Market Debt (Social en Governance)
High Yield obligaties	<ul style="list-style-type: none"> CO₂-reductie doelstelling van 30% t.o.v. benchmark 		
Nederlandse hypotheek	<ul style="list-style-type: none"> Geen expliciete MVB doelstelling 	<ul style="list-style-type: none"> Faciliteren eigen woning bezit Humaan achterstandsbeheer Goed bijzonder betalingsbeheer Promoten van verduurzaming woningen Toegang jongeren en ouderen tot woningmarkt optimaliseren 	
Inflatie gerelateerde obligaties	<ul style="list-style-type: none"> Geen expliciete MVB doelstelling 	<ul style="list-style-type: none"> Het land dat de staatsobligaties uitgeeft dient een Sustainalytics ESG letter grade te hebben van B of hoger 	<ul style="list-style-type: none"> Discretionaire mandaat kent al expliciet minimum niveau voor ESG score

Roadmap MVB

Private Equity en vastgoed

Beleggingscategorie	Huidige MVB-doelstelling	Aanvullende MVB aspecten (huidig)	Vervolgstappen
Private Equity	<ul style="list-style-type: none"> Geen expliciete MVB doelstelling ESG dashboard private equity 	<ul style="list-style-type: none"> ESG-criteria zijn een vast onderdeel bij de selectie van private equity managers (ESG due diligence conform OESO richtlijnen). Omdat de beleggingen in private equity via fondsen lopen zijn ESG aspecten extra van belang bij de selectie en monitoring van managers vooraf. Bij de selectie van partijen wordt meegewogen of en welke ESG factoren zij betrekken bij hun investeringsbeslissingen. Ook wordt nagegaan of deze partijen hun invloed aanwenden om verantwoord ondernemen in brede zin te stimuleren. Voor nieuw te selecteren private equity fondsen deelt de beheerder de door PF KPN afgegeven RI richtlijnen vooraf met fondsmanagers en vraagt hen te faciliteren dat PF KPN kan worden uitgesloten van beleggingen die niet overeen komen met deze richtlijnen Daarnaast wordt ernaar gestreefd om in een side letter op te nemen: Erkenning van principes UN Global Compact Gebruik van principes UN Global Compact bij investerings-afwegingen 	<ul style="list-style-type: none"> Consistent meten van ESG indicatoren is op dit moment nog lastig voor private beleggingen. Het bepalen van een expliciete doelstelling en daarop sturen is daardoor momenteel niet mogelijk. Andere pensioenfondsen kennen ook (nog) geen expliciete MVB-doelstellingen voor private equity. Vanaf 2022 is gestart met een ESG dashboard. Aan de hand van verdere ontwikkelingen onderzoeken of MVB doelstellingen zijn op te stellen. Onderzoek impact mogelijkheden In de rapportages kan meer expliciet worden ingegaan op voorbeelden op het gebied van MVB. Dit kan zowel op het niveau van fondsdiversiteit (bijvoorbeeld CO2 neutraal opereren managers, , meten carbon footprint bij bedrijven en PRI signatories) als van bedrijven (voorbeelden van projecten op het gebied van klimaatveranderingen, groene oplossingen, verduurzaming productieprocessen).
Vastgoed (niet beursgenoteerd)	<ul style="list-style-type: none"> Jaarlijkse beoordeling van prestaties op het gebied van duurzaamheid aan de hand van GRESB ESG benchmark Uitsluitend beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen die een GRESB score halen die hoger is dan het gemiddelde van de peer group van het desbetreffende fonds, of in vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken. Voor nieuwe beleggingen in vastgoedfondsen door het pensioenfonds is deelname aan GRESB vereist. ESG dashboard niet-beursgenoteerd vastgoed 	<ul style="list-style-type: none"> Voor beleggingen in niet-beursgenoteerd heeft het pensioenfonds specifieke ESG-richtlijnen opgesteld. De richtlijnen worden vooraf gedeeld met de fondsmanagers van nieuw te selecteren fondsen, met het verzoek zich hieraan te committeren. Engagement op het gebied van duurzaamheid en ESG vraagstukken Eisen voor toegestane landen op gebied van transparantie en corruptie 	<ul style="list-style-type: none"> Aan de hand van ESG dashboard en doelstellingen portefeuille beoordelen Momenteel in de markt nog geen breed gedragen collectieve engagement trajecten. Eerste collectief engagement initiatief werd recent gelanceerd. Aegon AM houdt in de markt ontwikkelingen hieromtrent in de gaten. In toekomst mogelijk interessant om slagkracht in engagement trajecten te vergroten Onderzoek impact mogelijkheden
Vastgoed (beursgenoteerd)	<ul style="list-style-type: none"> Geen expliciete MVB doelstelling 	<ul style="list-style-type: none"> ESG rating (o.b.v. methodiek fondsbeheerder) externe managers actieve beleggingsfondsen (minimaal B (op schaal A t/m D)) Onderschrijving United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) alle externe managers Meten carbon footprint en ESG risk rating Meten carbon footprint en ESG risk rating Uitsluitingen & engagement 	<ul style="list-style-type: none"> De allocatie naar vastgoed binnen de totale portefeuille betreft in principe een allocatie naar niet-beursgenoteerd vastgoed. Als gevolg van beperkte liquiditeit kan beursgenoteerd vastgoed worden aangehouden. Onderzoek naar verduurzaming van categorie d.m.v. ESG benchmark

